

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 4, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 336.143.2

*О. В. Апарова,
к. е. н., доцент кафедри управління підприємствами зв'язку
Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій*

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

*Oksana Aparova,
Ph. D., Associate Professor of management communication enterprises
National Institute of Information and Communication Technologies*

FINANCIAL INSTRUMENTS OF THE STATE ECONOMIC DEVELOPMENT POLICY: EUROPEAN EXPERIENCE

У статті досліджені засади економічної політики Європейського союзу. З'ясовані основні механізми формування дохідної частини бюджету ЄС. Проаналізовано фінансових інструментів державної політики економічного розвитку країн європейського союзу.

In the article the principles of the economic policy of the European Union. Elucidated the basic mechanisms of the revenue side of the EU budget. The analysis of financial instruments of state economic development policy of the European.

Ключові слова: економічні системи, фінансові інструменти, державна політика економічного розвитку, соціальна політика, європейський союз.

Keywords: economic systems, financial instruments, state economic development policy, social policy, the European Union.

Вступ. Фінансова система є вагомим складовою державного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. Становлення фінансових відносин відбувається в умовах трансформації економіки, яка є передумовою і одночасно об'єктом їх впливу. Виходячи зі стратегії розвитку економіки, пов'язаної з підвищенням рівня її ендогенної складової, необхідні відповідні інституційні зміни у системі фінансово-бюджетного регулювання економіки, що формується у певному інституційному середовищі та являє собою сукупність таких фінансово-бюджетних і економічних складових, як дохідна частина бюджету, видаткова частина бюджету, дефіцит бюджету, державний борг, податкове регулювання, міжбюджетні відносини, економічні процеси в країні, зовнішнє економічне середовище та взаємозв'язки між ними.

Саме тому сьогодні одним із головних напрямів реформування бюджетної системи України є удосконалення бюджетного процесу, його переорієнтація на досягнення кінцевих, загальноважливих і вимірюваних результатів.

Вітчизняні вчені-дослідники, зокрема В. Андрущенко, Т. Боголіб, С. Буквинський, О. Василик, І. Луніна, О. Кириленко, І. Мітюков, Ц. Огонь, В. Опарін, К. Павлюк, Ю. Пасічник, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій та інші, приділяють велику увагу проблемам дослідження й удосконалення бюджетного процесу, вибору бюджетних пріоритетів.

Водночас у сучасній вітчизняній науці небагато фундаментальних досліджень присвячених теоретико-методологічним засадам фінансовим інструментам державної політики економічного розвитку в умовах інституційних перетворень. Досі немає комплексної розробки фінансових інструментів, теоретичних обґрунтувань взаємозв'язку макроекономічної політики держави із фінансово-бюджетною політикою.

Метою дослідження є аналіз фінансових інструментів державної політики економічного розвитку країн європейського союзу.

Результати. Вагому роль у функціонуванні економічної системи Союзу відіграють засади економічної політики. Спільноти: тісна координація економічних політик держав-членів, внутрішній ринок та визначення загальних цілей економічних політик країн-членів. Базовими принципами, покладеними у фундамент Європейської спільноти (п. 3 ст. 4 Договору про ЄС) і яким має відповідати діяльність усіх її учасників виступають: стабільність цін, відсутність інфляції чи її утримання у мінімальних межах; платоспроможні державні фінансові та валютні умови; сталий платіжний баланс.

Термін «інститут» наведено у засновницьких договорах про створення Європейського Союзу, де зазначено, що завдання, покладені на Спільноту, будуть реалізовані інститутами, а функціонування інститутів передбачає формування «...єдиного інституційного механізму, який забезпечить послідовність та спадковість діяльності для досягнення його цілей». Тобто інститути у Європейській спільноті є складовими організаційної структури, поєднаної у єдиний механізм для досягнення спільних інтересів, завдань та цілей. Для реалізації поставлених Спільнотою завдань, інститути сформовані як окремі структури, що мають чітко визначений статус, функції, завдання, інструменти впливу тощо, але при цьому забезпечують прийняття та реалізацію узгоджених рішень в інтересах розвитку усієї Спільноти.

У перші роки розбудови Європейської спільноти інституційні утворення були самостійними та мали окремі бюджети. Все це значно ускладнювало та знижувало ефективність контрольних заходів. Саме тому, починаючи з 1965 р. після підписання Договору про злиття, розпочався процес об'єднання бюджетів і було запроваджено єдині інститути Комісії та Ради.

Інститути, що забезпечують функціонування бюджетної системи ЄС: Європейський парламент, Рада ЄС, Комісія ЄС, Суд ЄС, Рахункова палата ЄС. Представницькими та законодавчими інститутами ЄС є Парламент та Рада ЄС. Європейський парламент з такою назвою та з існуючими функціональними повноваженнями сформувався після прийняття Єдиного правового акта 1986 р. (до цього функціонував як Асамблея Європейської спільноти, Європейська парламентська асамблея). Парламент як міжурядовий інститут створений для забезпечення взаєморозуміння між Спільнотою та країнами-членами ЄС. Зовнішньополітична роль Парламенту полягає у схваленні міжнародних договорів, договорів про співпрацю чи створення спільних органів; договорів чи рішень, які потребуватимуть внесення змін до чинного законодавства ЄС, а також надання згоди на вступ до ЄС нових країн-членів.

Парламент здійснює законотворчу діяльність, схвалює укладання договорів з іншими країнами, бере безпосередню участь у бюджетному процесі шляхом розгляду, внесення поправок, прийняття та оприлюднення бюджету ЄС, забезпечує контроль за виконавчою владою (Комісія), схвалює рішення про вступ нових членів до ЄС, приймає власні правила та процедури [8, С. 234].

Іншими важливими аспектами діяльності Парламенту є контрольна та фінансова діяльність.

Контрольна діяльність Парламенту здійснюється як безпосередньо через створені ним органи, так і опосередковано - у формі парламентського контролю. Об'єктами парламентського контролю можуть бути: Комісія, Рада, інші органи та відповідальні особи ЄС. У цьому напрямі діяльності створюються тимчасові

комітети, що проводять контрольні заходи та розслідування.

Власна позиція Парламенту визначається шляхом оприлюднення доповідей та резолюцій. Члени (депутати) Європейського парламенту обираються шляхом прямого загального голосування громадян в усіх країнах-членах ЄС. Термін членства у Парламенті становить 5 років.

Кількість депутатів, які обираються до Парламенту на території певної країни, визначається на підставі квот, що залежать від чисельності населення держави. Розширення Євросоюзу сприяє збільшенню чисельності Парламенту, але Ніщський договір 2001 р. обмежив чисельність кількістю 732 члени. Однак нині його чисельність становить 785 депутатів.

Депутати об'єднуються за партійною ознакою, а це дозволяє сформувати фракції у Парламенті. Фракції входять до складу його організаційної структури. Важливу роль у його діяльності відіграє така структурна складова, як Конференція голів фракцій. Європарламент разом із Радою займається законотворчою діяльністю із питань партійного будівництва, затверджує статут політичних партій та визначає правила фінансування останніх.

Керівні органи Парламенту мають власні повноваження, які забезпечують діяльність Парламенту, його представництво у міжнародних відносинах і відносинах з іншими органами та інститутами ЄС. Формування членів Парламенту має забезпечити справедливість представництва країн-членів та політичних партій. Квестори відповідають за адміністративні та фінансові питання щодо діяльності депутатів Парламенту).

Додаткові органи Парламенту складаються із постійних та тимчасових комітетів. Постійні комітети створюють засади для здійснення законотворчої діяльності Парламенту: вивчення, розгляд проектів законів, а в окремих випадках - прийняття рішень. До постійних комітетів належить бюджетний комітет, комітет із соціальних справ та зайнятості та інші. Тимчасові комітети створюються з метою розв'язання конкретних питань, що виникають під час реалізації поточних функціональних завдань Парламенту.

Рада ЄС є іншим законотворчим інститутом ЄС. Вона заснована в 1974 р., а юридично діяльність Ради оформлена Лондонською декларацією 1977 р.

Рада ЄС складається з представників усіх національних урядів (на рівні міністрів) країн-членів ЄС. Її мета - обговорення спільних питань, документів та затвердження рішень шляхом голосування [9, С. 189].

У ст. 91 Договору про ЄС визначено, що президент Ради призначається почергово через 6 місяців. Членом Ради є керівники держав-членів ЄС.

Робота Ради здійснюється шляхом проведення засідань, які відбуваються зазвичай двічі на рік. Напрями, склад учасників та тематика засідань різнопланові. Розрізняють такі види засідань: із загальних питань, з економіки та фінансів, сільського господарства, транспорту, енергетики тощо. Останніми роками були створені різні ради, які мають назву «спеціальні» («секторні», «технічні»). Таким чином, у межах «загальної» Ради вирішуються питання, що мають зовнішньополітичні напрями або стосуються питань безпеки.

З огляду на те, що Рада ЄС не має постійних членів і є представницьким органом ЄС, практичне забезпечення організації її діяльності передбачає необхідність створення постійних організаційних структур, які б забезпечували можливість діяльності цього представницького органу.

Постійними учасниками Ради є Голова, Комітет постійних представників (Coreper), Генеральний секретаріат, спеціальні комітети та робочі групи.

Головою Ради ЄС (та його заступником) призначається не конкретна фізична особа, а представники країни-члена ЄС, яка упродовж 6 місяців керує цим інститутом. Головуюча країна через своїх представників впливає на порядок денний засідань, питання, що виносяться на розгляд Ради, порядок розгляду питань, їхнє голосування, підписання прийнятих рішень, засідання постійних учасників Ради ЄС тощо. Голова Ради ЄС є представником ЄС у світі (у відносинах з іншими країнами та організаціями).

Комітет постійних представників (Coreper) формується з постійних представників держав-членів та їхніх заступників. Coreper складається з Coreper I та Coreper II. Різниця у їхній діяльності полягає у ступені важливості питань, що розглядаються: найбільш важливі вивчаються, опрацьовуються, обговорюються у Coreper II.

Питання, стосовно яких Рада ухвалює рішення, поділяють на дві групи: «А» - автоматично, без обговорення приймаються рішення, консенсусу щодо яких було досягнуто в Coreper; та «В» - дискусійні питання, які мають бути розглянуті на засіданнях Ради.

Рада ЄС проводить консультації та обговорення питань, що врегульовуються на рівні інститутів ЄС з Представництвами країн-учасниць ЄС. Міністри, які беруть участь у засіданнях Ради, мають забезпечити врахування національних інтересів країн, а також відповідають за прийняті рішення, які надалі стають обов'язковими, не можуть бути відмінені та включаються до положень національного права країн-учасниць.

Для забезпечення якості та результативності діяльності Комітет постійних представників (Coreper) може залучати експертів-представників держав-членів ЄС для проведення підготовчих, експертних робіт, прийняття необхідних рішень шляхом створення спеціальних комітетів і робочих груп.

Генеральний секретаріат відіграє важливу роль у діяльності Ради, оскільки забезпечує технічні та консультативні, у тому числі правові, аспекти діяльності Ради. Відповідно до ст. 207 Договору про ЄС, Генеральний секретар є представником із загальної зовнішньої політики та безпеки ЄС.

Прийняття рішень затверджується або кваліфікованою більшістю, або одностайно. Правові акти можуть мати статус регламенту, директив, постанов, рішень, рекомендацій, висновків, резолюцій. Регламент охоплює загальну сферу дії та запроваджує норми європейського права замість національного. Директива є обов'язковою для виконання, але залишає за країною-членом ЄС, якій вона адресована, право вибору форм, методів, які вони застосовуватимуть, і є різновидом рамкового закону Спільноти. Рішення є обов'язковими для тих, кому вони адресовані.

Не є обов'язковими правові акти як рекомендації, висновки та резолюції - у них Рада та Єврокомісія окреслює певну лінію поведінки, цілі спільної політики, або політичні наміри щодо дій у певній сфері. Виконання затверджених рішень здійснюється органами, яким такі рішення адресовані.

Особливість функціонування інституту Ради полягає у наявності фінансових повноважень щодо розгляду та затвердження бюджету ЄС: затверджувати рішення про розміри та структуру «обов'язкових» витрат; відмінити пропозиції Парламенту щодо структури витрат більшістю голосів; затверджувати рішення про прийняття бюджету ЄС; забезпечувати дотримання основних прав та свобод людини й громадян: свобода переміщення, свобода вибору, право петицій тощо [1, С. 298].

Єврокомісія як інститут ЄС є головним виконавчим органом, що забезпечує реалізацію установчих договорів ЄС. Особливість статусу Комісії полягає також у тому, що вона є єдиним органом, який має право правотворчої ініціативи та може видавати акти в межах делегованих їй повноважень.

Європейська комісія - це постійно діючий колегіальний орган, а її члени (комісари) призначаються урядами країн ЄС. Формування Комісії відображає спільну діяльність Парламенту та Ради ЄС, оскільки Рада вносить окремо на розгляд Парламенту кандидатуру Голови та (списком) членів Комісії, а Парламент затверджує відповідні рішення. З огляду на зазначене Парламент має право на прийняття рішення щодо недовіри та дострокового припинення повноважень Комісії.

Вони є фахівцями міжнародного рівня, незалежними від національного уряду. Термін членства у Комісії - 5 років. Кожен із членів Комісії відповідає за окремий напрям її діяльності та очолює відповідний (або декілька) Генеральний директорат. Загальне політичне керівництво Комісією здійснює Голова Комісії, що обирається Радою, який відповідно до ст. 217 Договору про ЄС забезпечує організаційно-контрольну діяльність в Комісії, є представником Спільноти на міжнародному рівні та членом Європейської Ради.

Як виконавчий орган ЄС Комісія має права у сфері антимонопольної політики, під час проведення єдиної політики в економічному секторі, галузях сільського господарства, транспорту, енергетики, торгівлі тощо.

Прийняті правові положення формують законодавчі інструменти, які надають Комісії певні повноваження щодо їхнього застосування. Іноді інструмент передбачає необхідність створення спеціальних комітетів. Комітет формується з представників країн-членів та підпорядковується Комісії. Існують різні види комітетів: консультативні, керуючі, регулюючі. По кожній спеціальній програмі зазвичай формується один управліючий комітет у Комісії.

Для реалізації норм європейського права Комісія висуває ініціативи у вигляді постанов і директив. Останні мають бути виконані країнами - учасницями ЄС, Комісія контролює їхнє виконання. При виявленні порушень Комісія може застосовувати санкції або звернутися до Європейського суду.

Єврокомісія при розробці правових актів консультується з експертами країн-членів. При направленні пропозицій до Ради Європи їхні копії відсилаються до країн-членів. Це забезпечує спільне обговорення перспектив розвитку Спільноти. Проводяться консультації для досягнення спільного бачення щодо запропонованих пропозицій. Всі сторони, що домовляються, докладають максимум зусиль для досягнення згоди.

У контексті реалізації загальної економічної політики Комісія бере активну участь при підготовці проекту бюджету ЄС, його виконанні та управлінні структурними фондами, які використовуються для фінансування соціальних та інших програм Спільноти щодо реалізації спільних політик. Вона формує супровідні листи, коментарі до попереднього проекту бюджету, що забезпечити уточнення певних статей витрат (особливо це стосується витрат на проведення єдиної сільськогосподарської політики та політики щодо рибальства).

Контроль за виконанням бюджету ЄС доручено Комісії. Створено спеціальну Генеральну дирекцію з фінансового контролю, яка зобов'язана перевіряти точність виконання бюджету, відповідність актів положенням у галузі бюджету, будь-яким актам, що впливають з угоди, постанови, та стежити за дотриманням принципу «доброго адміністрування» з боку Єврокомісії [4, С. 46].

З метою забезпечення контролю над зростанням бюджетних витрат, удосконалення фінансово-економічних аспектів функціонування Спільноти та ЄС було прийнято рішення про посилення бюджетної дисципліни та удосконалення бюджетної процедури. Відповідальність за виконання прийнятих рішень було покладено на Комісію, Раду та Парламент. Це стосується як бюджетної процедури на наступний рік, так і фінансових перспектив.

Формування відносин та інституцій Європейської спільноти передбачає необхідність впровадження норм європейського комуні-тарного права. Забезпечення

дотримання таких норм як країнами-членами ЄС, так і окремими громадянами, покладено на інститут права. Судом вищої інстанції з питань діяльності ЄС є Європейський суд, який розпочав свою діяльність з 1954 р. Він виконує завдання розгляду та вирішення спорів і забезпечує цим удосконалення функціонування нормативно-правової бази.

Члени Європейського суду призначаються Радою терміном на 6 років за узгодженням з країнами-членами. Вони повинні мати досвід роботи у вищих судових органах цих країн, і їхній фаховий рівень та незалежність не повинні викликати жодних сумнівів.

Європейський суд має забезпечити однозначність дотримання тлумачення положень установчих договорів ЄС та норм, що приймаються законотворчими інститутами ЄС. При виникненні розбіжностей тлумачення окремих положень, розбіжностей інтересів між країнами-членами, інститутами, фізичними та юридичними особами. Суд виносить рішення, яке, безперечно, має бути виконано. У разі потреби Суд робить висновки за міжнародними угодами або попереднім слуханням справ, що здійснюються національним судом країни.

Відповідно до норм європейського права його характер - прецедентне право. Для забезпечення однозначності тлумачення рішення Суду заносяться до Реєстру Суду ЄС, здійснюється класифікація таких рішень, розробляються та публікуються їхні переклади і роз'яснення.

Комісія та Європейський суд здійснюють співробітництво, обмін інформацією та контроль за наглядовою політикою. Спільні рішення (крім питань стосовно країн-членів) мають примусовий характер, їхнє впровадження забезпечується компетентним органом тієї держави, на території якої воно відбувається.

Виникнення спорів між країнами - учасницями має відбуватися у формі спільних домовленостей, але якщо домовленості не досягнуті, справу може бути передано до Арбітражного суду. Рішення останнього має бути виконано усіма учасниками спору.

Рахункова палата - інститут контролю ЄС, який забезпечує контроль з фінансових питань усіх органів ЄС. Головним її завданням є контроль за цільовим використанням бюджетних коштів ЄС.

Рахункова палата є представницьким органом, в якому представлені всі країни ЄС. За підсумками фінансового року Рахункова палата надає Євро-парламенту та Раді звіт про виконання бюджету ЄС із зауваженнями та пропозиціями.

В організаційну структуру ЄС включено *Європейський конвент*, який створено на виконання рішення Лаакенської декларації Про майбутнє Європи як дорадчий орган ЄС.

До складу Конвенту входять представники Комісії, Європарламенту, представники національних урядів країн-членів та кандидатів на вступ до ЄС. При цьому умови представництва країн-кандидатів відповідають умовам представництва країн-членів ЄС.

Призначення Конвенту полягає у розробці пропозицій щодо удосконалення ЄС стосовно визначення та розмежування компетенцій, спрощення процедури прийняття документів Спільноти, визначення доцільності надання окремих повноважень національним урядам країн ЄС, питання доцільності прийняття Конституції ЄС, можливостей прямих виборів Голови Комісії, зміни системи ротації головуючих країн ЄС.

До консультативних органів ЄС належать: Економічний та соціальний комітет, Комітет регіонів [6, С. 285].

Наявність незалежного фонду фінансових ресурсів у формі єдиного бюджету ЄС, керування яким здійснюється наднаціональними органами, є відмінною рисою європейської інтеграції.

Єдиний бюджет - це основний фінансовий документ ЄС, що затверджується спільною Радою й Парламентом. За допомогою єдиного бюджету відбувається перерозподіл частини національного доходу ЄС, що дозволяє управляти грошовими ресурсами й впливати на темпи й рівень економічного розвитку. За рахунок цього відбувається реалізація єдиної економічної й фінансової політики в рамках ЄС. Сьогодні основним методом регулювання економічної ситуації в Співтоваристві є не дотування й субсидіювання галузей (виняток становить єдина сільськогосподарська політика), а здійснення інвестиційної політики й фінансування програм, спрямованих на структурне вирівнювання регіонів. Бюджетна система ЄС виконує функції, подібні до завдань національних бюджетів - вирівнювання доходів і економічне регулювання. Спільний бюджет - це фінансовий інструмент організованого регулювання інтеграційних процесів, де можливі тільки колективні методи керування. На розподіл засобів не впливає внесок країни в єдиний бюджет, приймаються лише ті рішення, які мають значення для подальшого соціального й економічного єднання спільноти. З іншого боку, не слід розглядати єдиний бюджет як засіб дотування слабких регіонів. «Заможні» країни ЄС готові витратити кошти на реалізацію середньо- та довгострокових цілей, спрямованих на поліпшення ситуації в менш успішних країнах і регіонах, але тільки в тому випадку, якщо це поліпшить інвестиційний клімат і принесе соціальну й економічну стабільність для всього угруповання в цілому.

Усі надходження ЄС та його видатки вносять до бюджету Спільноти на основі щорічних прогнозів. Винятком з цього правила є фінансування операційних витрат, пов'язаних з реалізацією положень розділів V та VI Договору про ЄС, яке може здійснюватися коштом країн-членів.

Як і національні бюджети, єдиний бюджет ЄС формується згідно з певними принципами, встановленими у фінансовому регламенті Співтовариства. Розроблення фінансових регламентів, які включають визначення процедур складання й виконання бюджету, а також правила надання й перевірки звітності, покладено на Раду. Після консультацій з Парламентом і отримання висновку Палати аудиторів запропонований Комісією регламент має бути затверджений Радою одностайно.

Принципами формування єдиного бюджету є: принцип єдності; принцип універсальності; принцип щорічності; принцип рівноваги; принцип специфікації; принцип єдиної валюти.

Бюджет ЄС відрізняється як від бюджетів традиційних міжнародних організацій, так і від державних бюджетів. На відміну від державних бюджетів, бюджет Євросоюзу завжди повинен бути збалансованим.

Бюджет ЄС формується внесками держав-членів Європейського Союзу (65%), «власними ресурсами» Європейської Спільноти (митні збори, сільськогосподарські збори, ПДВ - 28%), а також іншими статтями доходів (7%).

Основним механізмом формування дохідної частини бюджету ЄС є відсоткові платежі кожної держави залежно від розмірів власного валового внутрішнього продукту. Філософія цього положення базується на спільному інтересі кожної держави у найбільш повному розвитку усіх інших держав, адже при зростанні ВВП безпосередньо збільшується й частка, що сплачується цією державою до спільного бюджету.

Крім обов'язкових внесків, дохідна частина бюджету ЄС складається із додаткових надходжень: дивідендів із цінних паперів, відсотків із позичок, різноманітних штрафів тощо. Однак у політичному сенсі їх розмір не є визначальним і не може призвести до жодних серйозних міждержавних непорозумінь.

Проект бюджету готує комісія і надсилає його в Раду міністрів, яка розподіляє бюджетні повноваження з Європейським парламентом. Від класифікації витрат залежить, яка з цих двох інституцій визначатиме долю тієї чи іншої статті. Проте бюджет загалом затверджує або відхиляє Європейський парламент; закон про бюджет набуває чинності після того, як його підпише президент Парламенту. Якщо Парламент не затверджує бюджет, Спільнота функціонує за місячним бюджетом, зрахованим на минулорічній базі, аж доки не буде ухвалений новий бюджет.

Щорічний розмір видаткової частини бюджету Європейської Унії протягом останніх років складає суму приблизно у 100 млрд євро. Існує кілька принципових статей видатків бюджету, що мають власне економічне і політичне обґрунтування. Показовим є те, що кожна з них стала наслідком довгих унійних дискусій та компромісів.

Щодо доходів, то 40 млрд євро ЄС отримує від мита та частки від податку на додану вартість. Решта 76 млрд становлять внески 27 країн-членів ЄС. Розмір цих внесків вираховується за дуже складною формулою. Найбільша країна-член спільноти - Німеччина - сплачує найбільше. Бюджет ФРН на 2009 р. становить 288 млрд євро. Частка виплат ФРН до бюджету Євросоюзу складає нині близько трьох відсотків федерального бюджету.

Загальний обсяг видатків Євросоюзу на 2007-2013 рр. не перевищить 862 млрд євро, що складає лише 1,045% сукупного валового національного доходу ЄС. Найбільші асигнування з євробюджету виділено на так звану політику гуртування або вирівнювання соціально-економічного розвитку держав-членів та їх окремих регіонів (308 млрд євро). Основна структурна допомога буде надаватися регіонам, показник ВВП на душу населення в яких не перевищує 75% від середнього рівня держав-членів ЄС, а також (у рамках Фонду гуртування) - державам-членам, у яких цей показник нижчий за 90% від середнього рівня розширеного Союзу. Найвагомішу частину структурних фондів отримає Польща (59,6 млрд євро), які вона зможе насамперед спрямувати на розвиток своєї транспортної інфраструктури та поліпшення охорони довкілля [2, С. 148].

Іншим важливим пріоритетом «фінансових перспектив» на 2007-2013 рр. є здійснення оновлених цілей Лісабонської стратегії: підвищення конкурентоспроможності підприємств у рамках єдиного ринку ЄС; розвиток наукових досліджень і технологій; зміцнення транс'європейських мереж; підвищення якості освіти та професійної підготовки; сприяння зайнятості та вирішенню інших соціальних проблем (72 млрд євро). Щодо цього особливу увагу буде приділено фінансуванню наукових досліджень і розвитку нових технологій як ефективної запоруки сталого економічного зростання держав - членів ЄС.

Відповідно до французько-німецької пропозиції видатки спільної сільськогосподарської політики (ССП) на 2007-2013 рр. не перевищуватимуть обсяг нинішніх асигнувань на сільське господарство. Інакше кажучи, сільськогосподарські видатки розширеного Євросоюзу становитимуть 41-43 млрд євро на рік. Загалом, за умов подальшого розширення ЄС на схід та домовленостей у рамках СОТ, започаткований процес реформування ССП неухильно перетворює її з політики підтримки сільськогосподарського виробництва у політику розвитку села і дбайливого використання природних ресурсів.

Важливу роль у забезпеченні сучасного розвитку Європейської спільноти відіграє політика з соціального прогресу. Започаткована Римським договором, на початковому етапі вона запроваджувала вільний рух робітників водночас із розвитком спільного ринку та поліпшенням умов життя та праці в державах-членах.

Соціальна політика тісно пов'язана із регіональною, і їхня спільна мета - подолання економічних та соціальних дисбалансів у Союзі. Досягнення соціальної

єдності в ЄС забезпечується мінімальними соціальними стандартами держав-членів та програмами, що реалізуються через фонди ЄС.

16 квітня 1964 р. державами-членами Ради Європи був ухвалений Європейський кодекс соціального забезпечення. Більшість країн ухвалили аналогічні правові акти, які сформовано із урахуванням специфіки кожної держави. Так, у Франції діють Кодекс соціального забезпечення 1956 р., Кодекс соціального страхування 2000 р.; у Німеччині - Соціальний кодекс 1989 р. (зміни, внесені законом від 16 грудня 1997 р., пов'язані з проведенням реформи пенсійного страхування); у Швейцарії - Федеральний закон про страхування по старості та у разі втрати годувальника від 20 грудня 1946 р.; у Польщі - закони «Про систему соціального страхування» та «Про пенсії по старості та інші допомоги з фонду соціального страхування»; у Болгарії - Кодекс обов'язкового соціального страхування 1999 р. [5, С. 156].

Для усіх країн-членів ЄС спільним є те, що у фінансуванні сфери соціального забезпечення беруть участь держава, підприємства та приватні організації. Як модель функціонування соціально-трудова відносин соціальне партнерство увійшло в практику європейських країн із середини ХХ ст., а остаточно затвердилось у 60-70 рр. У ньому знайшов своє відображення історично обумовлений компроміс між економічними інтересами основних соціальних груп суспільства найманими робітниками і роботодавцями. Система соціального партнерства стає такою формою взаємодії суб'єктів соціально-трудова відносин, яка, з одного боку, є адекватною досягнутому ступеню розвитку продуктивних сил і суспільних відносин, з іншого - відповідає змісту сучасної філософії бізнесу, зокрема принципу соціальної відповідальності.

Євросоюз постійно поповнюється новими членами, які привносять свою специфіку і у сферу соціального захисту. Наприклад, Болгарія забезпечує виконання європейських стандартів розвитку у соціальній сфері шляхом розширення переліку та поліпшення якості соціальних послуг. У Болгарії вживається термін «соціальний контракт», що тлумачиться як механізм реалізації широкого соціального замовлення між народом та владою, основний принцип якого полягає в передачі або делегуванні владою неурядовим (неприбутковим або прибутковим) структурам виконання тих функцій, які можуть бути здійснені ними краще.

Соціальний контракт є механізмом реалізації програм, орієнтованих на вирішення основних проблем у соціальній сфері, що належать до компетенції держави (або місцевої влади) за підтримки бюджетних коштів, шляхом грантів, субсидій чи договорів, укладених на відкритій конкурентній основі (через тендери). Відповідно до вимог ЄС та дії спеціального законодавства створена також Агенція соціальної допомоги. Вона сформована як державна структура, підпорядкована Міністерству праці та соціальної політики Болгарії, що розглядає питання координації діяльності з соціального контактування, опікується якістю надання соціальних послуг, статистичними даними, моніторингом, забезпечує зв'язок між постачальниками соціальних послуг і людьми, що потребують допомоги.

Страхові соціальні фонди країн ЄС фінансуються за рахунок внесків роботодавців, самих застрахованих працівників у певному відсотковому відношенні до заробітної плати. У багатьох країнах участь у фінансуванні також бере держава. Пенсії, допомоги та інші соціальні послуги у рамках соціального страхування поширюються лише на застрахованих осіб і виплачуються зі страхових соціальних фондів. Кошти з цих фондів виплачуються застрахованим працівникам у певних, встановлених законом, страхових випадках - каліцтві, смерті, внаслідок нещасного випадку, хвороби поштою на умовах, визначених законодавством [7, С. 98].

У світовій практиці до основних джерел формування бюджету фондів соціального страхування належать такі надходження: внески (із заробітків) самих робітників та службовців; внески працедавців, що включаються до собівартості продукції; надходження з державного бюджету; надходження з місцевих бюджетів».

Другою формою, характерною для всіх моделей функціонування соціального захисту, є фінансування за рахунок податкових надходжень. Вона становить державну систему соціального забезпечення (послуг) для окремих груп.

Найвищий рівень оподаткування серед країн світу - в Швеції. У цій країні також найвищий ступінь соціальної захищеності населення і, відповідно, висока політична й соціальна стабільність.

Третьою формою, характерною для моделей соціального захисту, є державна соціальна допомога. Вона виплачується як соціальна підтримка для осіб, забезпечення яких знаходиться на рівні, нижчому від встановленої у державі мінімальної межі забезпеченості. Так, у Німеччині існує «три види соціальної допомоги: створення для тих, хто потребує допомоги, можливостей для працевлаштування та отримання грошового доходу; індивідуальна допомога; задоволення найбільш нагальних потреб трудящих і членів їх сімей. При наданні соціальної допомоги причини, які обумовили її необхідність, не розглядаються».

У деяких країнах ЄС існують певні особливості соціального захисту. Так, у Німеччині у 1995 р. введено страхування по догляду за хворими і престарілими, а також «страхування від нещасних випадків не тільки працюючих за наймом, але й людей так званих «вільних професій» - художників, артистів. З 1971 р. цей вид страхування поширився на дітей, що відвідують дошкільні заклади, школу, а також на студентів».

У будь-якій системі соціального захисту присутнє пенсійне забезпечення як одна із форм державного забезпечення соціальних гарантій. Солідарна пенсійна система гарантує кожній людині після виходу на пенсію отримання мінімального доходу. У більшості країн світу розмір пенсії у солідарній системі визначають на підставі заробітної плати працюючих за минулі роки та трудового стажу. При цьому встановлюють граничний максимальний розмір пенсії з метою уникнення ситуації, коли люди з дуже високими доходами отримуватимуть дуже високі пенсії. Завдяки цьому виникає можливість перерозподілу коштів між платниками пенсійних внесків.

Стийка світова тенденція до збільшення кількості населення пенсійного віку спонукає уряди проводити пенсійні реформи, спрямовані на стимулювання зайнятості (наприклад, підвищення віку виходу на пенсію) для зменшення витрат на пенсії.

Характерним є й те, що пенсії за віком не залежать від стажу роботи й величини зарплати працівника у період його активної трудової діяльності, тобто пенсія виплачується людині не як колишньому працівникові, а як громадянину, наприклад, Швеції [3, С. 27].

Зменшення державних пенсійних витратків у відсотках до ВВП означає вищий рівень зарплат та зростання ВВП у країні, а не нижчий рівень пенсій.

Висновки. Зовнішньополітичний курс України на інтеграцію до Європейського Союзу визначає першочерговість реалізації завдань економічного, соціального та гуманітарного розвитку з метою досягнення високої якості життя наших громадян. А це, в свою чергу, потребує запровадження в державі високих європейських стандартів і нормативних ефективного адресного соціального захисту населення та забезпечення сучасного рівня надання соціальних послуг.

Найбільш доцільно, на нашу думку, з використанням досвіду європейських країн кодифікувати соціальне законодавство України, наблизивши його до стандартів Європейського Союзу та норми Європейського кодексу соціального забезпечення та Європейської соціальної хартії.

Література.

1. Білорус О. Г. Глобалізація і національна стратегія / О. Г. Білорус. - К.: ВО "Батьківщина" 2001. - 300 с.
2. Білорус О. Г. Сучасний погляд на глобалізацію в контексті економічного розвитку України / О. Г. Білорус // Фінанси України. -2008. - № 1. - С. 147-148.
3. Волобуев В. Бюджет и макроэкономическая политика Б. Клинтона / В. Волобуев // МЭ и МО. - 1997. - № 5. - С. 23-34.
4. Геєц В. М. Трансформационное переобразование в Украине: переосмысливая тенденции и думая о будущем / В. М. Геєц // Общество и экономика. - 2006. - № 3. - С. 23-53.
5. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики. / Н. Д. Кондратьев // - М., 2000.
6. Костина Н. И., Алексеев А. А. Финансовое прогнозирование в экономических системах; Учеб. пособ. для вузов. / Н. И. Костина, А. А. Алексеев - М.: ЮНИТИ - ДАНА. - 2002. - С. 285.
7. Прогнозирование и планирование экономики: Учеб. пособие / В.И. Борисевич, Г.А. Кандаурова, Н.Н. Кандауров и др.; Под общ. ред. В.И. Борисевича, Г.А. Кандауровой. -Мн.: ИП "Экоперспектива", 2000.
8. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні / За ред. Б. С. Кваснюка. - К.: Ін-т екон. прогноз., Х.: Форт, 2003. - 424 с.
9. Циммерман Х. Муниципальные финансы : пер. с нем. / Х. Циммерман. - М.: Дело и Сервис, 2003. - 352 с.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2013 р.